

Kap 1 : ”1906/47 – Edmund ...”

Kung Carl XVI Gustaf (CG) är femte barnet till den svenske arvprinsen Gustaf Adolf Oscar Fredrik Artur Edmund Bernadotte (1906-1947), son till den svenske kronprinsen (senare kungen) Gustaf VI Adolf (1882-1973) och den engelska prinsessan Margareta av Connaught (1882-1920).

Prinsen, här kallad Edmund, var äldst av fem syskon. Hans barndom är framförallt känd genom brodern Sigvards självbiografi. Edmund var energisk, full av verksamhetslust men redan från barnben blyg och tystlåten. Hans största intressen var maskiner, sport och friluftsliv och han kom att bli en utomordentlig fäktare och hästkarl. Efter att ha studerat på Lundsbergs internatskola, ett sorts idrottsgymnasium enligt engelsk modell, tog han studenten som privatist 1925 och genomgick därefter en officersutbildning i armén. Som förberedelse för ämbetet studerade han historia, statskunskap, statsrätt, tyska och franska på Uppsala universitet och ekonomi och industriella och samhällsvetenskapliga ämnen på Handelshögskolan i Stockholm. Han hade även en omfattande industripraktik.

Under 1930-talet ägnade sig Edmund åt en militär karriär varvat med representation och hedersuppdrag. Under lång tid var hans plikter så lätta att han kunde avsätta halva sin tid åt träning. Han gick t ex i två omgångar på spanska ridskolan i Wien. Edmund var en mycket framgångsrik idrottsman. I Berlinolympiaden 1936 gick det dock mindre bra. Hästen vägrade hoppa och han diskvalificerades. Under denna tid gick det mycket rykten om hans kvinnoaffärer men jag har inte undersökt saken. Som talare lät Edmund som en nasalare version av sin bror Bertil med samma typ av frasering så att rösten skulle bära även över kanondunder i fält. Under studenttiden sjöng han i Orphei Drängar och var även i övrigt mycket musikintresserad.

Hösten 1938 till försommaren 1939 praktiserade han på Överståthållarämbetet. Dåvarande överståthållaren Torsten Nothin uppfattade honom som en vettig person förskansad bakom sin roll. Edmund lyssnade på föredragningar och gjorde exkursioner till alla möjliga ställen: Långholmen, Kriminaltekniska institutet, ungarlshärbärgen, bespisningar av arbetslösa, skyddshem m m. Avsikten var att fortsätta samhällsstudierna ytterligare ett år men kriget kom emellan. Nothin föreslog Edmund att göra fälttjänst så att beredskapsmännen och därmed folket skulle lära känna honom.

Men vi kunde ej driva vår vilja igenom. Den stötte på motstånd, icke från den gamle kungens sida med vilken jag talade om saken, men den mötte detta diffusa motstånd, som ej låter sig lokaliseras men som är segt som beck, ty det släpper aldrig taget. Härledde det från hovet med dess uppfattning om det sätt, varpå en kunglig persons ställning borde hävdas? Eller befarade man på militärt håll, att en sådan tjänstgöring av en prins kunde skapa ett för andra militärer obekvämt prejudikat? Vad jag vet är, att därest prinsen då kommit ut som kompanichef och med beredskapsmännen delat deras liv, då hade de lärt känna och förstå honom. Och det hade sports i landet. Nu kände man honom icke.¹

Istället krigsplacerades Edmund på försvarsstaben som adjutant åt blivande överbefälhavaren överste Nils Swedlund. Han var ansvarig för broschyren ”Om kriget kommer” som från 1943 delades ut till alla Sveriges hushåll. Han arbetade också med fältutbildningen av de norska och danska polistrupperna som efter krigsslutet skulle upprätthålla ordningen efter det tyskarna kapitulerat.

¹ Torsten Nothin. Från Branting till Erlander. 1955.

Ursprunget till Edmunds dåliga eftermäle härleder Nothin till den socialdemokratiska partikongressen 1944 med beslutet att bibehålla kravet på ett republikanskt statskick. På kongressen yttrade sig ordf i SSU Bertil Johansson och sade ungefär följande: Att nästa man i tronföljden får vi väl tåla men sedan kommer en person som aldrig får bli kung. Nothin fick höra talas om saken och bad om ett möte med Edmund, berättade om kongressbeslutet och även om kritiken att Edmund var för ensidigt inriktad mot sina militära uppgifter.

Prinsen tog saken mycket tungt. Han satt tyst en lång stund. Så kom hans svar med ungefär följande ord: »Det enda yrke jag kan är officerens. Så länge det är krig är det därför min skyldighet att tjäna landet i den egenskapen. Sen kan det ej hjälpas, om man ej förstår mig.» Stämningen var tryckt. Ingendera av oss såg någon väg ut ur den återvändsgränd, där han hamnat delvis genom bristande tillgänglighet men också genom långt driven plikt-känsla samt människors oförståelse.²

1947 omkom Edmund i en flygolycka. Då var CG bara ett år varför han inte hade några personliga minnen av sin far. Långt senare på en fråga om sin förebild i livet svarade han: ”Det har berättats för mig att min far alltid strävade efter att göra samma saker, [men] helst lite bättre, än sina ryttarkamrater och medarbetare för att på sätt vara en förebild. Det synsättet har präglat mig. Man har också berättat att min far var mycket blyg. Även där liknar jag honom.”³ Varken CGs mor Sibylla eller hans systrar förefaller ha berättat något därutöver. Fadern tycks för CG mest ha existerat som ett fotografi i släktalbumet.

1951 publicerades en minnesbok om Edmund av huvudsakligen hans militära kolleger.⁴ Några omdömen:

- Den unge prinsen vann inga snabba segrar genom att lysa och blända. Med hårt arbete och gedigna kunskaper gjorde han sig så småningom gällande.
- Det var viljan, allvaret och plikttroheten som gjorde prinsen till en dugande generalstabsofficer.
- Jag vet ej någon, som jag hellre skulle velat ha till kamrat i ett farofyllt uppdrag än prinsen.
- Han vann på en längre bekantskap.

Ytterligare omdömen var att han var alldeles oerhört grundlig i allt han företog sig och att ”Någon som kände prins Edmund mycket väl har sagt att han verkade vara två människor på en gång: Utåt lite spänd, ganska allvarlig och ibland på g a blygheten något kort i tonen, men privat i hemmet och bland sina vänner en innerligen trivsamt och nästan vek människa.”⁵

CG har efteråt ofta kommenterat sin mors tystnad som att han skulle skyddas från en hemsk upplevelse. Tystnaden sträckte sig så långt att det inte ens höll på att bli en minnesbok. Att den kom till tillskriver Nothin faktiskt systrarna:

Den faderlösa barnskaran – den äldsta dottern var endast något över tolv år – sörjde sin dyrkade far. Barnen kunde inte förstå, att ej hela landet det gjorde med dem och det blev för dem en allt starkare önskan, att faderns person och gärning skulle få sin hävdtecknare. Då skulle allmänheten säkerligen lära sig förstå och uppskatta deras far. Vänner till honom ombads skriva ned sina hågkomster. Jag lämnade mitt bidrag. Några andra gjorde detsamma. Men allt efter som tiden gick blev det svårare för redaktören att få in de övrigas. Ett par av dem, som jag trott vara hans ärliga vänner under livstiden, yttrade sig vårdslöst och oförstående om honom efter hans död. Det blev mig tydligt att den vänskap,

² Torsten Nothin. Från Branting till Erlander. 1955.

³ Henrik Frenkel. Jag som chef. Chef, 2007:4.

⁴ Archibald Douglas (red). Prins Gustaf Adolf : en minnesbok. Stockholm : Norstedt, 1951.

⁵ Husmodern, 1954:41.

som håller efter döden, är en sällsynt vara. Slutligen sammanställdes olika uttalanden till en bok, i vilken den döde prinsen, hans karaktär och verksamhet skildrades med uppskattning. Men skildringen blev färglös. Den blev ej sådan prinsen var utan sådan redaktören ansåg att en arvprins borde vara. Bokens upplaga blev väl ej heller stor. Någon publiksuccé blev boken i varje fall icke och den nådde ej ut till den allmänhet, som de verkliga initiativtagarna, barnen ute på Haga, hade hoppats och önskat.⁶

Min personliga övertygelse är att Sibylla paralyserades av familjekonflikterna. Alla manliga medlemmar i Edmunds familj, inkl fadern Gustaf VI, förefaller att ha legat i konflikt med varandra. Sibylla var av politiska skäl inte heller talträngd om sin egen tyska familj. CG och systrarna växte upp utan släkt både på sin fars och sin mors sida.

*

Sommaren 1993 ordnade CG en utställning på sommarstället Solliden om sin far. Den 2 januari 1994 intervjuades han i SVT och framställde Edmund som en god familjefar, idrottsintresserad och med en traditionell officersutbildning. Han kunde framstå som arrogant men detta berodde på hans blyghet. CG fick frågor om han saknade sin far. CG: ”Jag saknade någon som jag kunde luta mig mot, se upp till och få veta vad som gick an.”⁷ Programmet kritiserades efteråt för att inte beröra de rykten om Edmunds nazistsympatier som cirkulerade.⁸ CG bad chefen för det Bernadotteska familjearkivet att kontrollera om det fanns några handlingar som styrkte saken men inga sådana förefaller att ha hittats. Någon regelrätt biografi publicerades inte förrän 2006.⁹ Biografen visade att Edmund var tyskvänlig och under sina representationsresor till Tyskland träffat flera högt uppsatta nazister. Kanske inte så mycket att komma med som kritik, men det har ansetts graverande nog. Slutomdömet blev ganska gallsprängt:

Och arvprins Gustaf Adolf, kungens pappa, var han nazist? Frågan är fel ställd. Gustaf Adolf var ingen medvetet politisk person. Han var en svensk butter och hämrad karriärofficer från överklassen med för sin kast och sin tid typiska förhållningssätt, preferenser och fördomar. Han var fostrad i miljöer där auktoritär arrogans, reaktionär ressentiment och konservativt hjärnskrot var självklarheter. En oreflekterad beundran för allt stortyskt ingick i den mentala grundutrustningen. I prinsens fall förstärktes de germanofila böjelserna av hans äktenskap med prinsessan Sibylla. Som ingift i ett av Tysklands mest Hitlervänliga furstehus matades han sannolikt med nazistpropaganda och som god svärson svalde han antagligen det mesta.¹⁰

Författaren avslutar sina anklagelser med ”Men om detta vet vi egentligen ingenting. Arvprins Gustaf Adolf var inte en skrivande och talande människa.” Edmund led nämligen av dyslexi och höll dessutom som alla kungligheter vid den här tiden tyst om sina åsikter. Edmund som privatperson är så pass anonym att han förmodligen aldrig avslöjade något om sig själv offentligt. Från olika källor kan man annars inhämta att han var intresserad av jazzmusik, smalfilmning och jakt, att han var ivrig frimärkssamlare och tvingade familjen att dela sitt intresse, att han och hans adjutant ibland smet ut för att umgås med folk inkognito och att om han såg ut att förlora en diskussion blev han stel, avvisande, blicken kallt kylig och klippte av med något ”kungsord”. Blyg eller inte – kunglig var han.

⁶ Torsten Nothin. Från Branting till Erlander. 1955.

⁷ Thomas Sturesson. Min far - prins Gustaf Adolf. SVT1, 1994-01-02.

⁸ Annette Kullenberg. Prins Gustaf Adolf och nazismen. I: Urp! sa överklassen : eliten i Sverige. 1995, s 203-215.

⁹ Per Svensson. Han som aldrig fick bli kung: [berättelsen om Carl XVI Gustafs pappa]. Norstedt, Stockholm, 2006.

¹⁰ Per Svensson & PJ Anders Lindner. Nej : monarkin har aldrig varit farligare än nu. & Ja : monarkins bästa tid är nu. Stockholm : Bonnier, 2010.